

УДК 004:[330+351]

Поспелова Тетяна Вадимівна

доцент, доктор наук з державного управління, професор кафедри управління Київського університету імені Бориса Грінченка м. Київ

t.pospelova@kubg.edu.ua

ORCID ID [0000-0002-8927-3026](https://orcid.org/0000-0002-8927-3026)

ВПЛИВ ПОШИРЕННЯ ІКТ В ЕКОНОМІЦІ Й УПРАВЛІННІ НА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проведено огляд останніх доповідей щодо різних аспектів світового розвитку і виявлено протиріччя між очікуваним збільшенням можливостей людського розвитку від стрімкого поширення ІКТ в економіці й управлінні та зниженням темпів росту продуктивності у світовому масштабі; збільшенням поляризації та нерівності на ринку праці; зменшенням частки вільних та чесних виборів при загальному збільшенні кількості демократичних держав. В результаті, сформульована та перевірена наступна гіпотеза: поширення ІКТ в економіці та управлінні підсилює ті тенденції у сфері людського розвитку, які склалися у суспільстві. Для перевірки гіпотези було проаналізовано стан і тенденції людського розвитку в Україні; досліджено взаємозв'язок між поширенням ІКТ в економіці та управлінні й людським розвитком. В результаті аналізу статистичної інформації з 2000 року по теперішній час та вивчення результатів соціологічних спостережень було виявлено стійку негативну тенденцію до деформації людського потенціалу; показано, що більшість показників людського розвитку характеризуються незадовільним станом, найбільше такі складові, як: демографічний розвиток, стан ринку праці, матеріальний добробут. Виявлено, що ключовим викликом від поширення ІКТ в економіці та управлінні для людського розвитку є поглиблення регіонального розшарування. Найбільше – за умовами проживання населення. Рівень забезпеченості житлом, його комфортність та розвиток соціальної та технологічної інфраструктури найкращі в містах, насамперед у Києві, й незадовільні в сільській місцевості. Показано, що нерівні можливості призводять до соціального напруження, яке через поширення ІКТ отримує нові форми для прояву та реалізації, починаючи від соціально прийнятних та законних (електронні петиції, скарги, звернення) і закінчуючи протизаконними діями. Констатовано, що соціальне напруження в Україні стає об'єктом маніпулювання, тому, до традиційних загроз від поширення ІКТ в економіці та управлінні, які виділяють експерти, додана інформаційна небезпека, яка в Україні призвела до гібридної війни й значної деформації людського потенціалу.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); електронне врядування; електронний уряд; цифрові дивіденди; людський розвиток; людський потенціал.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується вченими як масштабна інформаційно-комунікаційна революція. Згідно доповіді Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) за 2016 рік, більше як 40% населення планети має доступ до мережі Інтернет і кожен день ця кількість збільшується. Серед 20% найбідніших домогосподарств мобільний телефон є в 7-ми з 10-ти. Кількість бідніших домогосподарств, які мають мобільний телефон, більша, ніж тих, які мають доступ до туалету і чистої питної води [1, С.14].

Очікувалось, що стрімкий розвиток ІКТ в світі призведе до збільшення можливостей людського розвитку: зростання добробуту та соціальної інтеграції. Між тим, цифрові дивіденди – більш широкі вигоди для розвитку від використання цих технологій – запізнюються. Так, з одного боку, спілкування та отримання інформації стало простішим та зручнішим, з'явилися безкоштовні цифрові продукти, виникли нові форми відпочинку, з'явилось відчуття глибинного соціального взаємозв'язку й глобального соціуму. З іншого, дослідники констатують: зниження темпів росту продуктивності у світовому масштабі; збільшення поляризації та нерівності на ринку

праці; зменшення частки вільних та чесних виборів при загальному збільшенні кількості демократичних держав.

В зону особливого ризику потрапляють країни, які розвиваються, оскільки, з появою цифрових технологій, зросли ставки: потенціал як виграшу, так і втрат в них вище, ніж в країнах із високим рівнем доходу [1, С.15]. Зазначене актуалізує необхідність вивчення можливостей та загроз для людського розвитку в Україні від поширення ІКТ в економіці та управлінні.

Аналіз наукових досліджень. Поштовхом для проведення дослідження стало вивчення останніх доповідей щодо різних аспектів світового розвитку. Зокрема, доповідь Міжнародного банку реконструкції та розвитку за 2016 рік «Цифрові дивіденди» [1], де представлені темпи поширення ІКТ в світі та пов'язані з цим дивіденди і загрози. Дослідження ООН (United Nations E-government Survey 2016) [2] щодо розвитку електронного урядування, згідно якого Україна посіла 62 місце серед 193 країн [2, С. 166] порівняно із 87 місцем у 2014 році, тобто піднялась на 25 позицій. Доповіді ПРООН про людський розвиток за 2016 рік [3], де за індексом людського розвитку Україна зайняла 84 місце серед 188 порівняно із 81 у 2014 році, тобто, втратила три позиції. Наведені факти свідчать, що, з одного боку, в Україні спостерігається стрімке поширення ІКТ в економіці та управлінні, з іншого – погіршення людського розвитку. Зазначене підвело до формулювання наступної **гіпотези**: поширення ІКТ в економіці та управлінні підсилює ті тенденції у сфері людського розвитку, які склалися у суспільстві.

Необхідно зазначити, що наукова спільнота досліджує окремі аспекти означеної проблеми. Наприклад, розвиток електронного урядування в Україні досліджували О. Баранов, М. Демкова, С. Дзюба, А. Єфанов, І. Жиляєв, Е. Клепець, П. Клімушин, Т. Попова, І. Рубан, А. Семенченко, Д. Спасібов, С. Чукут. Проблеми людського розвитку вивчали М. Ажажа, В. Антонюк, Д. Богиня, І. Бондар, Н. Верхоглядова, Н. Власенко, О. Власюк, С. Вовканич, В. Геєць, Н. Голікова, О. Грішнова, І. Джаїн, І. Дунаєв, С. Задорожна, Т. Заяць, М. Кизим, М. Кім, А. Колот, І. Кочума, І. Куценко, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко, Й. Радецький, Л. Семів, В. Семиноженко, О. Стефанишин, Н. Томчук. Дослідження рівня людського розвитку, як здатності використовувати пропоновані у рамках електронного уряду послуги, передбачено експертами ООН при розрахунку рейтингу країн з розвитку електронного уряду [2]. Останнім часом спостерігається підвищення інтересу науковців, а саме: О.Й. Гринкевич, О.О. Гринкевич, Г. Почепцов до дослідження небезпек, які породжуються появою та поширенням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Між тим, вплив поширення ІКТ в економіці та управлінні на людський розвиток залишається **недостатньо вивченим**.

Метою статті є виявлення впливу поширення ІКТ в економіці та управлінні на людський розвиток в Україні.

Завдання статті:

- виявлення стану та тенденцій людського розвитку в Україні;
- дослідження взаємозв'язку між поширенням ІКТ в економіці та управлінні й людським розвитком в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Виявлення стану та тенденцій людського розвитку в Україні. Соціальну спрямованість національної економіки закріплено в Конституції України, де людину проголошено найвищою цінністю. У 2000 р. на Саміті Тисячоліття в Нью-Йорку Україна підписала Декларацію і взяла на себе зобов'язання досягти Цілей Тисячоліття до 2015 р [4]. Першочерговими завданнями національного розвитку визнано

забезпечення збереження людського потенціалу в Україні та створення безпечного середовища для його подальшого розвитку.

Для аналізу стану та тенденцій людського розвитку аналізувалися статистичні дані з 2001 року по теперішній час за допомогою трьох методик: ПРООН, яка щорічно публікує свої звіти про людський розвиток (Україна в них з 1993 року); національної методики розрахунку індексу регіонального людського розвитку, яка використовувалась до 2012 року (96 показників, 9 блоків); нової методики вимірювання регіонального людського розвитку, яка використовується з 2012 року (33 показники, 6 блоків) [5]. Цікаво, що використання різних методик по-різному характеризує стан та тенденції людського розвитку в Україні. Так, завдяки даним, отриманим за методикою, яка використовувалась до 2012 року, чітко простежується негативний стан майже всіх складових людського розвитку та тенденція до деформації людського потенціалу (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка інтегральних індексів регіонального людського розвитку 2000–2011 рр.

Індекси	Роки										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Демографії	0,398	0,384	0,402	0,348	0,348	0,361	0,355	0,380	0,330	0,340	0,388
Ринку праці	0,517	0,507	0,513	0,557	0,594	0,544	0,567	0,523	0,688	0,643	0,631
Добробуту	0,432	0,448	0,447	0,437	0,431	0,426	0,413	0,427	0,456	0,394	0,443
Умов життя	0,331	0,338	0,327	0,329	0,354	0,334	0,326	0,323	0,326	0,325	0,320
Охорони здоров'я	0,640	0,576	0,564	0,595	0,537	0,629	0,628	0,648	0,630	0,566	0,532
Освіти	0,472	0,461	0,467	0,452	0,426	0,424	0,417	0,426	0,437	0,455	0,438
Соцсередовища	0,558	0,549	0,551	0,558	0,541	0,580	0,569	0,539	0,548	0,546	0,556
Екології	0,885	0,884	0,884	0,869	0,864	0,869	0,820	0,828	0,709	0,701	0,701
Фінансування ЛР	0,386	0,397	0,423	0,411	0,390	0,371	0,399	0,489	0,456	0,445	0,450
РЛР	0,514	0,505	0,508	0,505	0,497	0,504	0,498	0,507	0,504	0,487	0,492

Джерело: складено на основі статистичних даних [5]

Інтегральні індекси, представлені в таблиці, характеризують складові людського розвитку наступним чином: чим ближче отриманий індекс до одиниці, тим кращим є стан цього параметру, і навпаки, чим ближче до нуля – тим гірше. Незадовільною є ситуація, коли індекс нижчий за 0,5.

Як видно з таблиці, більшість складових людського розвитку мають незадовільний стан, оскільки їх значення є меншим за 0,5. Найбільше занепокоєння викликають такі складові, як: демографічний розвиток, матеріальний добробут, умови життя населення, освіта, соціальне середовище. Фінансування людського розвитку та стан ринку праці також не сприяють збереженню й розвитку людського потенціалу. Зокрема, демографічна криза, яка супроводжується депопуляцією, старінням населення та іншими демографічними структурними диспропорціями, першопричини якої сформувалися ще в минулому столітті, загрожує погіршенням перспектив забезпечення та солідарної підтримки працездатним населенням непрацездатних. Інертність демографічних процесів, їх слабка керованість з боку держави зберігають тенденцію до подальшого погіршення ситуації. Ключову роль у цьому процесі відіграє погіршення матеріального добробуту населення в Україні.

Оцінка стану та тенденцій людського розвитку за новою методикою представлена у таблиці 2. Для порівняння розраховані статистичні дані з 2004 по 2014 роки. Інтегральні індекси, представлені в таблиці, характеризують складові людського розвитку наступним чином: чим ближче отриманий індекс до максимального значення 5,2, тим кращим є стан людського розвитку в регіоні. Показники 2013 р., 2014 р. подані

без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, а також Донецької та Луганської областей, на території яких проводиться антитерористична операція. Нова методика спрямована на аналіз здебільшого регіональних аспектів людського розвитку. У звітах не наводиться інтегральний індекс людського розвитку по Україні. Крім того, зміна методики утруднює порівняння показників людського розвитку до 2012 року та після, оскільки використовуються різні підходи до розрахунків та різна кількість показників.

Таблиця 2

Інтегральна оцінка регіонального людського розвитку

Регіони	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ¹	2014 ¹
АР Крим	3,5693	3,6526	3,7633	3,8030	3,8535	3,8655	3,7857	3,7714	3,9431	3,9964
Вінницька	3,3848	3,5298	3,5363	3,4855	3,5527	3,5362	3,5251	3,5717	3,6658	3,6485	3,6424
Волинська	3,3317	3,3532	3,3710	3,4415	3,4434	3,5214	3,5260	3,6245	3,7389	3,7417	3,7373
Дніпропетровська	3,4776	3,5969	3,5901	3,5969	3,6864	3,6368	3,6140	3,6143	3,7400	3,7213	3,7316
Донецька	3,4375	3,5157	3,5550	3,5940	3,6001	3,4870	3,5247	3,5759	3,7543	3,6422
Житомирська	3,2610	3,3296	3,2804	3,3065	3,3876	3,4065	3,3373	3,3561	3,5397	3,4996	3,4901
Закарпатська	3,7834	3,8957	3,9580	3,9486	4,1231	3,9044	3,8340	3,8658	4,0678	3,9817	3,9745
Запорізька	3,3693	3,4609	3,5292	3,5664	3,6070	3,6237	3,6401	3,8047	3,9556	3,9063	3,9174
Івано-Франківська	3,3833	3,6041	3,6283	3,6770	3,6423	3,6040	3,6198	3,6492	3,7530	3,6301	3,6219
Київська	3,5052	3,5816	3,4955	3,6070	3,8512	3,7621	3,8014	3,8023	3,9184	3,8710	3,8714
Кіровоградська	3,2075	3,2359	3,3017	3,2934	3,3035	3,2931	3,3593	3,4427	3,5411	3,5568	3,5516
Луганська	3,1709	3,3356	3,3164	3,3342	3,4880	3,4536	3,5344	3,5682	3,7665	3,7046
Львівська	3,5408	3,6743	3,7624	3,6675	3,7952	3,8296	3,7764	3,8261	3,9988	4,0100	4,0087
Миколаївська	3,4230	3,4970	3,6281	3,6132	3,7498	3,6212	3,5967	3,6926	3,9106	3,7436	3,7421
Одеська	3,3546	3,5273	3,5255	3,6139	3,6342	3,6784	3,7470	3,7215	3,8299	3,8188	3,8245
Полтавська	3,5373	3,7219	3,7184	3,6720	3,6340	3,6757	3,7260	3,8062	3,8390	3,8332	3,8222
Рівненська	3,3522	3,4023	3,5647	3,5886	3,6273	3,5388	3,6082	3,5972	3,6985	3,6481	3,6417
Сумська	3,2559	3,3869	3,4829	3,5431	3,5728	3,4405	3,5772	3,5608	3,5752	3,6025	3,6030
Тернопільська	3,4707	3,5849	3,4491	3,5281	3,6102	3,6510	3,6305	3,6748	3,7310	3,7735	3,7619
Харківська	3,4865	3,6972	3,7345	3,7722	3,8813	3,8497	3,8512	3,9566	4,1489	4,2097	4,2141
Херсонська	3,2840	3,3642	3,3352	3,4333	3,4677	3,3796	3,4265	3,4941	3,5957	3,5028	3,5008
Хмельницька	3,3595	3,4881	3,3717	3,4487	3,5773	3,5406	3,5575	3,5424	3,6684	3,7275	3,7194
Черкаська	3,4433	3,5245	3,5824	3,7585	3,7091	3,7421	3,7848	3,7928	3,7344	3,7667	3,7651
Чернівецька	3,5332	3,6489	3,5888	3,7144	3,8256	3,9271	3,8510	3,8889	4,0393	4,1621	4,1549
Чернігівська	3,1473	3,2410	3,3353	3,3811	3,4638	3,4439	3,5215	3,5798	3,7055	3,6884	3,6821

1,2 – Показники подані без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, а також Донецької та Луганської областей

Джерело: [5]

Цікаво, що після 2013 року із звіту вилучили картографічні дані групування регіонів за показниками людського розвитку (рис. 1), які наочно демонстрували рівень регіонального розшарування за станом людського розвитку.

Рис. 1. Індекс людського розвитку (2013 р.)

Джерело: [5]

Найбільше регіональне розшарування спостерігається за умовами проживання населення. Рівень забезпеченості житлом, його комфортність, розвиток соціальної та технічної інфраструктури найкращі в містах, насамперед у Києві, водночас сільська місцевість потерпає від нестачі елементарних умов. Необхідно зазначити, що за даними Державної служби статистики України, середнє значення інтегрального індексу за 2004–2015 рр. зросло з 3,4 до 4,2. Показники 2013 р., 2014 р. та 2015 р. подані без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, а також Донецької та Луганської областей, на території яких проводиться антитерористична операція. [4]. Майже всі регіони України, крім Житомирської та Волинської областей, досягли певного прогресу. Якщо шкалу значень інтегрального індексу людського розвитку поділити на 5 рівних груп, від мінімального значення для досліджуваного періоду (меншого від 3,5) до максимально можливого цільового значення (понад 5,2), то регіони України (за даними 2004–2014 рр.) розподіляться таким чином: у 2004 р. 20 регіонів потрапили до групи з дуже низьким рівнем людського розвитку і тільки 5 – до групи з низьким рівнем; у 2005 р. група з дуже низьким рівнем значно зменшилася, і до неї увійшли вже 11 регіонів; надалі ця група ще скоротилася і у 2012 р. зовсім зникла; проте у 2012 р., 2013 р. та 2014 р. з'явилася невелика група із середнім рівнем розвитку, до якої увійшло три регіони (Харківська, Чернівецька та Львівська області). Незважаючи на позитивну динаміку в цілому, досягнуті параметри людського розвитку в Україні істотно відстають від “ідеальної” траєкторії, яка б мала бути за умови досягнення визначених цільових індикаторів за досліджуваний період.

Оцінка стану людського розвитку за міжнародною методикою з 2010 по 2016 роки представлена на рис.2. Згідно цієї методики, Україна традиційно відноситься до країн з високим рівнем людського розвитку. В той же час, в останній рік Україна втратила кілька позицій у рейтингу. Тепер її місце одне з найнижчих серед країн регіону та Європи.

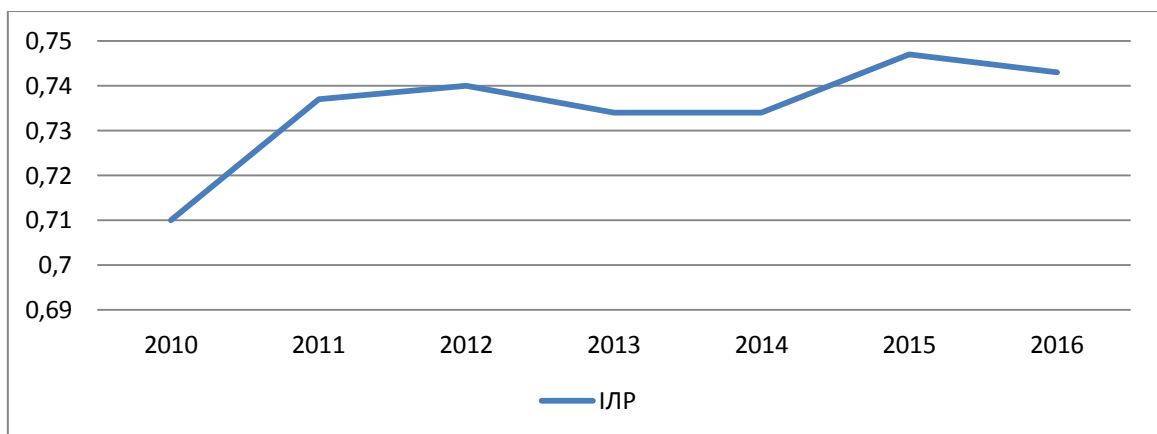

Рис. 2 Динаміка індексу людського розвитку в Україні 2010-2016 рр
(за методикою ПРООН).

Джерело: складено на основі звітів ПРООН [3]

Така динаміка відображає реальні процеси у країні. Початок гібридної війни Росії проти України, економічна криза, значне підвищення цін на енергоносії для населення, погіршення умов на ринку праці (реальна зарплата знизилася у червні 2016 року в порівнянні з минулим роком на 17,3 %, а рівень безробіття серед економічно активного населення віком 15–70 років за перший квартал 2016 року склав 9,9 %, що підтримує розпочату з кінця 2013 року тенденцію до сталого збільшення). Негативні тенденції розвитку ринку праці в Україні пов'язані із: деформацією структури економіки; соціально-економічною кризою; наслідками економічної глобалізації; недоліками в

галузевій диференціації заробітної плати; низьким рівнем заробітної плати, призводять до знецінення людського потенціалу, спрощення мотиваційних механізмів, формування “стратегій виживання”, недостатньої самореалізації. Зазначене призвело до стрімкого зростання рівня бідності в Україні. Як зазначається в економічному огляді Світового Банку, рівень бідності збільшився з 3,3 % в 2014 році до 5,8 % у 2015 році, тоді як помірна бідність (за методологією Світового Банку для України) зросла з 15,2 % в 2014 році до 22,2 % у 2015 році [6].

Спостерігається підвищення бідності як за доходами, так і за фізичними характеристиками людини (людська бідність), яку ООН визначає як втрату базових людських можливостей. Недоїдання – одна з таких гострих проблем. Бідні сім’ї скорочують вживання важливих, особливо для дітей і вагітних, продуктів. Це призводить до ослаблення організму як матерів, так і новонароджених, у результаті чого спостерігається високий рівень вроджених вад розвитку. Означені тенденції підривають можливості нормального відтворення людського потенціалу. Низька заробітна плата та її сумнівна диференціація – один із суттєвих чинників, який негативно впливає на цей процес. Крім того, з’явилося нове для України соціальне явище – раптова бідність. «Це така бідність, яка настає в разі втрати всього майна та джерел для існування, тобто коли людина в один момент, маючи певний рівень достатку, його втрачає і стає бідною. Перш за все йдеться про внутрішньо переміщених осіб. Найбільше раптово бідними стали жителі регіону ведення АТО» [6, С.2]. Зазначене призвело до того, що, як вже згадувалось, згідно доповіді ПРООН[3], за індексом людського розвитку Україна у 2016 році втратила три позиції порівняно із 2014 роком на фоні стрімкого поширення ІКТ в економіці та управлінні.

Отже, аналіз стану людського розвитку з 2001 року по теперішній час дозволяє констатувати, що в Україні, здебільшого, склалася негативна тенденція (з незначними покращеннями в певні періоди), особливо за такими параметрами як: демографічний розвиток, матеріальний добробут, ринок праці, соціальне середовище. Головною проблемою є значне розшарування між показниками людського розвитку по регіонах. Це свідчить, що спостерігається порушення: по-перше, ключового принципу людського розвитку – рівності можливостей; по-друге, дотримання основних прав людини, яка за фактом народження в тому чи іншому регіоні має кращі або гірші умови для реалізації своїх природних прав; по-третє є небезпечною тенденцією з огляду на гіпотезу про вплив поширення ІКТ на підсилення наявних тенденцій у сфері людського розвитку.

Дослідження взаємозв’язку між поширенням ІКТ в економіці та управлінні й людським розвитком в Україні. Ступінь поширення ІКТ в економіці та управлінні досліджувався за допомогою індексу розвитку електронного уряду (рис. 3).

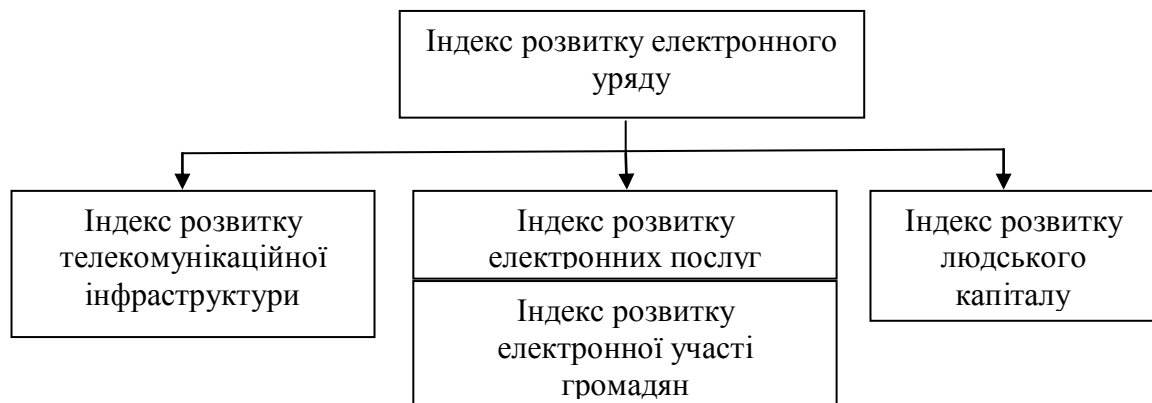

Рис. 3 Структура індексу розвитку електронного уряду

Джерело: складено на основі [2]

Він є сукупністю показників (індикаторів), що характеризують стан інформаційного середовища електронного уряду та рівня забезпечення доступу до електронного урядування, головним чином, технологічної інфраструктури й комп'ютерної компетентності і застосовується для визначення того, як країна використовує можливості ІКТ для розвитку людини та громадянина, суспільства, держави та бізнесу. [7, С.4]. Метою впровадження е-урядування в Україні є «розвиток електронної демократії задля досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, відкритості та прозорості влади для людини та громадянина, громадських організацій, бізнесу. При цьому мова йде не про інформатизацію наявної системи державного управління, а про використання можливостей ІКТ для переходу до держави, орієнтованої на задоволення потреб людини та громадянина» [7, С. 6].

Експерти, за результатами дослідження індексів розвитку електронного уряду, розподілили країни світу на чотири групи: з максимально високим рівнем розвитку електронного уряду, високим, середнім і низьким [2]. Україна традиційно відноситься до країн з високим рівнем розвитку, хоча, аналіз динаміки показав, що протягом 2003-2010 рр. спостерігались і негативні тенденції (рис.4).

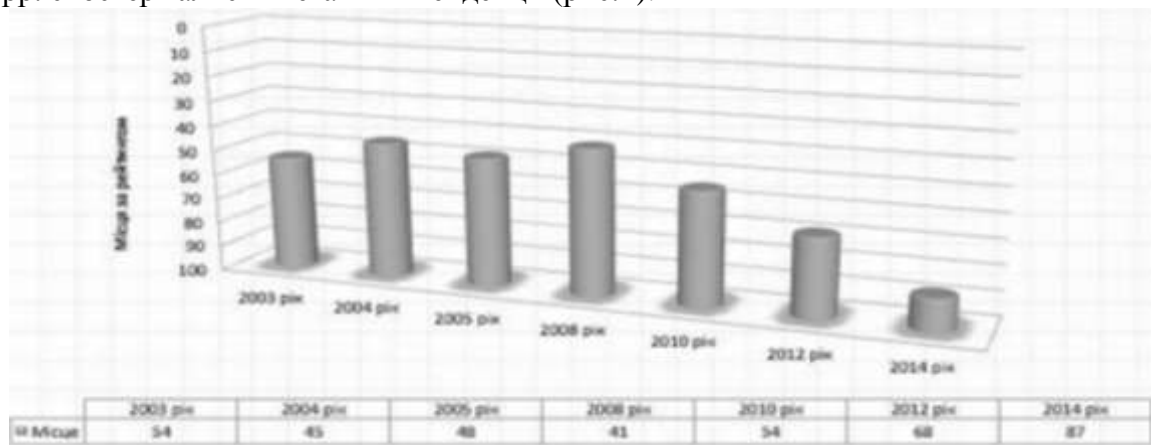

Рис.4 Динаміка розвитку електронного уряду (місце України серед країн світу).

Джерело: [8]

Причинами є недостатній рівень розвитку електронних послуг та електронної участі громадян. Для складання індексів електронних послуг експертами ООН проводиться аналіз сайту/порталу уряду країни, а також сайтів/порталів міністерств, які безпосередньо відповідають за людський розвиток: освіти, праці, охорони здоров'я, фінансів і соціального захисту. Крім того, необхідно звернути увагу, що при розрахунку індексу розвитку телекомунікаційної інфраструктури враховуються з рівними ваговими коефіцієнтами такі показники, як: відсоток користувачів Інтернет; рівень телефонізації; рівень проникнення мобільного зв'язку; рівень проникнення стаціонарного широкосмугового доступу і рівень проникнення безпроводного широкосмугового доступу, які розраховуються в цілому по Україні, без врахування регіональних особливостей. В той час як, згідно наведеного вище дослідження, найбільше розшарування в Україні спостерігається саме за умовами життя.

Нерівні можливості призводять до соціального напруження (рис. 5), яке через поширення ІКТ отримує нові форми для прояву та реалізації, починаючи від соціально прийнятних та законних форм (електронні петиції, скарги, звернення) і закінчуючи протизаконними діями пропагування та поширення засобами масової комунікації екстремізму, тероризму і сепаратизму.

Соціальне напруження стає об'єктом маніпулювання, як з боку внутрішніх суб'єктів: представників політичних партій, кланово-олігархічних груп; так і з боку зовнішніх. Так, невдоволення різними аспектами життя населенням в Україні, дуже

вміло було використано російською владою для реалізації власних цілей шляхом розв'язання гібридної війни за рахунок активного використання інформаційно-комунікаційних технологій. Технології просування російської гібридної агресії значною мірою ґрунтуються на хаотизації і створенні різноманітних проблем, які в умовах широкого доступу до ІКТ, швидко розповсюджуються та лавиноподібно зростають.

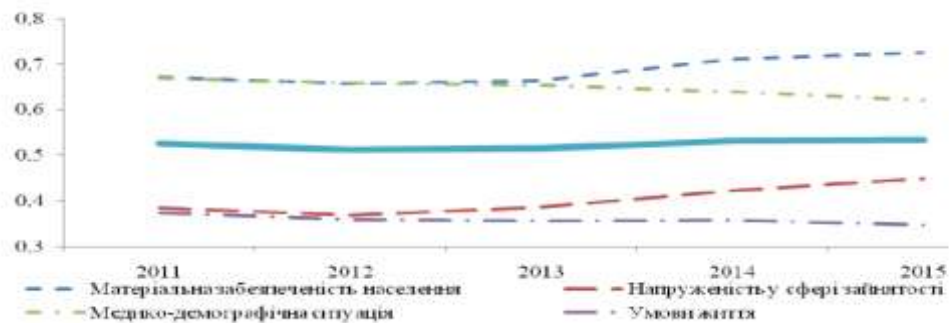

Рис. 5. Динаміка рівня соціально-економічної напруженості в Україні у 2011-2015 рр.

Джерело: [9]

Використання технологій «керованого хаосу» у поєднанні з можливостями ІКТ дозволяє «приховувати справжні цілі держави агресора за сукупністю ззовні ніяк не пов'язаних між собою дій, що ведуть до хаотизації ситуації в цілому регіоні або окремі державі-жертві з кінцевою метою «перехоплення» важелів політичного управління і забезпечення доступу до ресурсів» [11, С. 101].

Рис.6 відображає пряму залежність між станом соціально-економічного напруження в регіонах України й географічним розташуванням цільових аудиторій, на які були спрямовані інформаційні/психологічні операції країни агресора. Більш докладно про особливості інформаційних операцій в Україні [10].

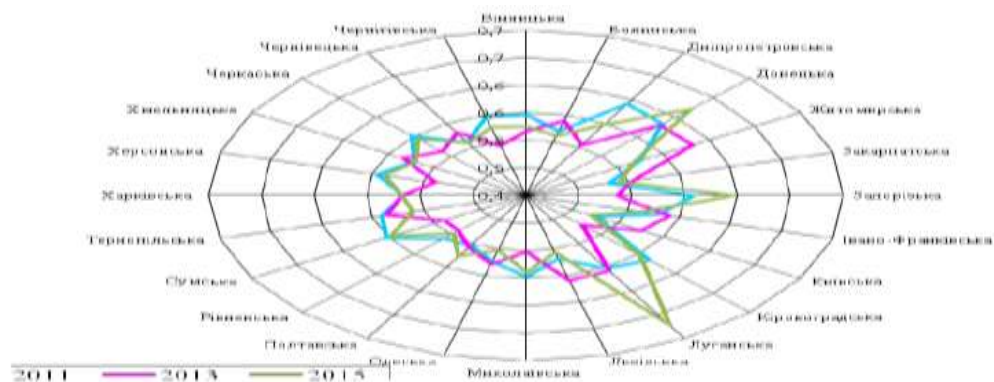

Рис. 5. Динаміка стану соціально-економічної напруженості в регіонах України у 2011-2015 рр. Джерело: [9]

Отже, спостерігається пряма залежність між погіршенням можливостей для людського розвитку у 2014-2016 році, ростом соціально-економічної напруженості у 2013-2015 роках. Цікаво, що період активних соціальних проявів (революція гідності, АТО) співпадають з періодом активного розвитку електронного урядування (25 позицій за 2 роки 2014-2016 рр.). Наведені факти підтверджують гіпотезу про те, що поширення ІКТ в економіці та управлінні підсилює ті тенденції у сфері людського розвитку, які склалися у суспільстві. В даному випадку мова йде про деформацію людського потенціалу, розшарування регіонів за умовами людського розвитку, посилення соціально-економічного напруження.

Висновки. Людський розвиток в Україні характеризується негативними тенденціями, а саме: поляризацією ринків праці, посиленням економічної та соціальної нерівності, знеціненням людського потенціалу, спрощенням мотиваційних механізмів, формуванням “стратегій виживання”, недостатніми можливостями для самореалізації. Поширення ІКТ в економіці та управлінні призвело до підсилення цих тенденцій. Найбільші вигоди від поширення ІКТ отримують найбільш освічені та здібні, й ті, які мають відношення до істеблішменту. В суспільстві зростає соціально-економічне напруження, яке за допомогою ІКТ, стає об’єктом маніпулювання, як з боку внутрішніх суб’єктів, так і з боку зовнішніх. Все це призвело до гібридної війни в Україні і значної деформації людського потенціалу.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження автора будуть присвячені вивченню використання ІКТ для розв’язання гібридної війни в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доклад о мировом развитии. Цифровые дивиденды [Электронный ресурс] : обзор. – 2016. – Режим доступа: <https://openknowledge.worldbank.org>
2. United Nations E-government Survey. E-government in support of sustainable development. [Электронный ресурс]. – New York, 2016. – Режим доступа: <http://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016>
3. Доклад о человеческом развитии. Человеческое развитие для всех и каждого [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/>
4. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000 – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/monografii/2015%20MDG%20Ukr%20Report%20DRAFT.pdf>
5. Регіональний людський розвиток [Електронний ресурс] : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Раптова бідність: постановка проблеми, шляхи вирішення [Електронний ресурс] : аналітична записка. – 2016. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2476/>
7. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / О. А. Баранов та ін. ; за ред. А. І. Семенченко. – Київ, 2009 – 15 с.
8. Клімушин, П. С., Спасібов, Д. В. Моніторингові оцінки розвитку електронного уряду за міжнародними та національними методиками [Електронний ресурс] / П. С. Клімушин, Д. В. Спасібов // Державне будівництво. – 2016. – № 1. Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/1/03.pdf
9. Ризикогенні фактори соціальної напруженості в Україні [Електронний ресурс] : аналітична записка. – 2016. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2476/>
10. Почепцов, Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Почепцов. – Київ : Києво-Могилянська Академія, 2015. – 497 с.
11. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.

THE IMPACT OF ICT EXPANSION IN THE ECONOMY AND MANAGEMENT ON HUMAN DEVELOPMENT IN UKRAINE

Pospelova T.V.

Associate Professor, Doctor in Public Administration,

Professor of the Department of Management

Borys Grinchenko Kyiv University

ORCID ID [0000-0002-8927-3026](https://orcid.org/0000-0002-8927-3026)

Abstract. The article provides an overview of recent reports on various aspects of world development and identifies the contradictions between the expected increase in human development opportunities from the rapid expansion of ICT in the economy and management and the decline in global productivity growth rates; the increase in polarization and inequality on the labor market; the decrease in the proportion of free and fair elections with the general increase in the number of democratic states. As a result, the following hypothesis is formulated and verified: the expansion of ICT in the economy and management reinforces the trends in human development that have developed in the society. To verify the hypothesis the paper analyzed the status and trends of human development in Ukraine; investigated the relationship between the expansion of ICT in the economy and management and human development. As a result of the analysis of statistical information from 2000 to the present time and the study of the results of sociological observations, a steady negative tendency towards deformation of human potential has been revealed. It has been shown that the most indicators of human development are characterized by unsatisfactory condition. The biggest concern refers to such aspects as: demographic development, the state of the labor market, material well-being. It is revealed that the key challenge from the expansion of ICT in the economy and management for human development is the deepening of regional stratification, especially when it comes to the living conditions of the population. The level of housing, its comfortable conditions and the development of social and technological infrastructure are perfect in urban areas, especially in Kyiv, and poor in rural areas. It has been shown that unequal opportunities cause social unrest and under the expansion of ICT it gets new forms for realization, from socially acceptable and legitimate ones (electronic petitions, complaints, appeals) to the illegal actions. It has been stated that the social unrest becomes the object of manipulation, that is why to the traditional challenges distinguished by the experts there can be added information insecurity that led to hybrid warfare and large deformation of human potential in Ukraine.

Key words: information and communication technology (ICT); e-governance; e-government; digital dividends; human development; human potential.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Regional Human Development: Statistical Bulletin. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
2. Horbulin, V. P. (2017). *The world hybrid war: Ukrainian*. Kyiv: NISD. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/2431/> (in English)
3. Human Development Report. (2016). Human development for all and everyone. Retrieved from <http://hdr.undp.org/> (in Russian)
4. Klimushyn, P.S., Spasibov, D. V. (2016). Monitoring evaluation of e-government development according to international and national methods. *Derzhavne budivnytstvo, № 1*. Retrieved from www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/1/03.pdf (in Ukrainian)
5. Millennium Development Goals. Ukraine. (2000 – 2015). Retrieved from <http://www.idss.org.ua/monografii/2015%20MDG%20Ukr%20Report%20DRAFT.pdf> (in Ukrainian)
6. Pocheptsov, H. (2015). *Modern Information War*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska Akademiya. (in Ukrainian)
7. Risk factors of social unrest in Ukraine. (2016). Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/2476/>(in Ukrainian)
8. Semenchenko, A. I. (2009). *The conception of e-governance development in Ukraine*. Kyiv.
9. Sudden poverty: problem statement, ways of solutions. (2016). Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/2476/> (in Ukrainian)
10. United Nations E-government Survey. (2016). E-government in support of sustainable development. New York. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016> (in English)
11. World Development Report 2016: Digital Dividends. (2016). Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/> (in English)